

A költői kép vonzásában

Baka István és Szöllösi Zoltán verseiről

Sok az induló poéta, s egyre derűsebben nézzük e rajzást. A rengeteg végül nyilvánvalóvá teszi, amit várunk; oly világos az esendő, hogy e fényben a jövőd tehetséget könnyű lesz felismerni. Aki a rengetegtől különbözik! Feltehetően benne kell majd keresni az igazit. Baka is, Szöllösi is kivált a szürke sokadalomból; érdemes utánajárni, milyen verset írnak.

Mindkettejüket a költői kép iránti feltűnő vonzalmukban lehet meghatározni. Baka István a képre koncentrálja a verset, Szöllösinél a kép önállósul. Bakánál a képek egy központba gravitálnak, Szöllösinél éppen fordítva, ezt a központot nem találjuk. Baka István lírája a gravitációban, Szöllösi a súlytalanságban teremti a képet. Amott csillagsűrűsödés, emitt csillagrobbanás. Mindkettőnél a kép az evidens költői valóság. E tipologizálási lehetőség azonban csak arra jó, hogy tapasztalatunkat meghamisítsuk. Csak jelezni kívántunk tehát valamit, egy vélt tendenciát, mert amint kimondjuk, máris visszavonjuk. Szöllösi csillagrobbanása nem hígultság, Baka István sűrűsödő verse viszont nem monumentális tömörség. Amiben bizonyosak vagyunk, csak annyi, amit előbb is tudtunk: Mindkét poétának a költői kép a problémája. Baka István nagyon bízik benne, Szöllösi a költészetet viszont a tengerhez hasonlíttja, ahol a szó a kagyló, s a kagylóban zúg a tenger; tehát közvetve híreli magát. A poézisnek a szó csak közvetítője. De Baka István szavát is egy gravitációs erőter igazítja! Vagyis a kép kultusza a nyelv pusztá eszköziségének állítása. Amit el akarnak mondani, az innen és túl van a nyelven, alatta vagy fölötte, de semmiképp nem benne.

Van a mai költészetnek olyan típusa is, aminek a konkrét vers a véglete, midőn a nyelv maga médium. Semmi más nincs, csak a beszéd képessége, s mindent, ami még lehetséges, ebből lehet reményleni. A másik végletben viszont a nyelv pusztán közvetítője a poétikusnak. Romantikus álláspont. S akármilyen meglepő is, Baka István éppúgy romantikus, mint Szöllösi Zoltán. Amivel azt akarjuk mondani, hogy nem a szemlélet határára tartanak, akárhogy ezt hiszik, mert mire észrevették volna, már visszafelé jönnek, ismert világba tartanak. Hátuk mögött a céljuk! S a nagy többséggel ebben közösek. Amivel viszont nem azt akarjuk mondani, hogy a konkrét vers volna a cél iránya. A cél irányát nagyon általánosan abban lehetne meghatározni, hogy az a személyiség, a nyelvi anyag és az egyetemes realitás kiegyensúlyozása volna, ami viszont igen sokféle módon lehetséges. Úgy is, ahogy éppen Baka és Szöllösi próbálkozik.

Baka István fegyelmezett lírájában az önbírálat mozzanata is ott van. Tudja, hogy a verset a képre redukálta. Az elszigetelt kép gravitációs tér híján maga volna az öncél. A képből vers csak úgy lehet, ha képre kép, levélre levél borul. A sok levél elfedi ugyan az ágat, de levél levélen csak látszik, a sűrű lombot az ág, ágat a törzs, törzset a föld tartja. „*az ág közt óvakodva leng / a jóllakott szemek parázsa...*”

Helyzetről van szó, most a beteltség, jóllakottság tűnékeny pillanatáról. Másutt a magányos fáról. Szép fácska, dunna volt... – a kötet legfinomabb darabja – ugyancsak egy helyzet kifejezése. A természet a fojtogató civilizációban. E versekben hidegen fénylenek a csillagok, tócsák, piszkos pocsolják tükrözik őket. Holdas éjszaka állandósul, és „szebbek a faragott kereszt / s a sima kerítések...” – mert a halál beteljesít, a munka kiegészít, csak az alberleti magány unalma, rettegése hasonlít a szűk városi udvar magános és csenevész fájára. A helyzet immár Helyzetté jelentékenyül. Vissza kéne venni a természetet, mert az egyetlen ellensúlya a nagybetűs helyzetnek. De hol az a belső erő, hol van a gravitációs erőter, ami a képet képre vonva a vers bőségét, organikus erejét biztosítaná? Nyár, délután – írja a másik szép vers fölél, de nem a természetet csak a képét veszi vissza. Szeretné azt a nagyon zöld és sűrű erdőt, de mi lesz belőle?

terólad
összegyűjtött hasonlatok
erdeje ez

szorongásom, hazám.

Vagyis erdővé még válhatunk, de szarvassá soha! S ami az erdővel így sikerül, hasonlóképp a történelemmel is. A Dózsa-versek, a kurucokat és Petőfit idéző vers – egy ciklus néhány darabja – csak kötelező tiszteletadás, jubiláló megnyilatkozás, nem a történelem élményének kifejeződése. Legenda, ami rögvest lehullik. A lírai öndokumentálás erőtérnek kevés. S mikor a legenda is elfoszlik, csak a remény marad. A lehetetlent ostromló ima. Vagyis a fehér holnap. A közőnyben, a fekete-ménes-éjszakában pedig mi van?

*Sötétség, véres lakomádon
csontig pusztítás engem is.
Bokorrá bővölt paripám*

*Sörényét szélvésszel cibálad.
És erdővel, tornyokkal mégis
szétszaggatom hóhérpalástod.*

Az erdők és tornyok – képek; jelképek! De mikhez kapcsolódnak? A képek mögött kuporgó félelem, magány. Az albéreti szobák tehetetlenjei keressék a megoldást önmagukban is! Keressék az erőteret is! A belső kultúra, a művelődés és gondolkodás fordítja Baka Istvánt vissza, a cél irányába. Értsük meg őt? Mire megy vele? A tehetségnek állnia kell a sarat éppúgy, mint ama fának a versben.

Szöllősi Zoltán gyanútlan, nem fegyelmezett, nincs hajlama az önkontrollra. Robban és robbant. S ebben a spontán elragadtatásban akaratlan terem meg az esztétikai újdonság. Mintha Weöres Sándor gazdag képkultúráját ojtotta volna Kassák nyers versbeszédébe. Versének faktúrája nyilvánvalóan – feltűnően! – különbözik a hétköznapi beszéd szürkeségétől, de különbözik-e valóban? A vers felülete azt igéri, hogy a mélyben, a belsőben organikus rend van. Naptöltét mond, amivel meglep, hiszen csak napfogyatkozásról meg holdtöltéről tudunk. De lehet a napot – a mindennapot – tölteni. Az út is házsortajtékos karcsapás, vagyis mintha mélyvízben, úszva küzdené magát az ember előre az úton. A vers minden sora újabb kép-meglepetés, ám van-e, ami összetartja? Vagy épp a kép-csillaghullás fejezi ki a személyiséget, a széthulló lírai hőst? A kép egész, s telitalál: „A fényektől puha kertekben / árnyak-sugarak tigrise jár...” „Arcom ma az örök tálakban / ragyog...” „A kertek és az udvarok / dülőkre lökött vagonok...” Kicsoda, milyen erő lökte ki a falusi házakat, portástul a határba? Vagy a tanyákról van szó? – s azért vagonok, mert már megszűnőben, úton vannak a semmi iránt? Igen, itt is a természet és civilizáció küzdelmének jeleit látjuk, de társadalmi motiváltságban! A nap fémmzésű, a Hold futószalagon ül, s képzelet a költő azt is, hogy fűnek, bokornak jó lenne már a tiszta ing. A Csontkorall ciklusai a személyes és kollektív dialektikájában haladnak a kifejlethez, s ebben a kifejletben remek darabokat olvashatunk. A címadó vers, az Időmalom, a Metafora, A nap unokái elengedő a költőavatáshoz. – De nem avatni vagyunk!

„Beszédem a kapavas-nyelvvel dadogó rög beszéde...” Szöllősi Zoltán nyelvi stílusa ebben a meghatározásban valóban eltalált. Ami azonban nem lehet mentsége. A halmozott kép elfogadtathatná velünk a verset, mégis gyanút fogunk. Keressük a kohéziót. Azt figyelhetjük meg, hogy a stílus erőt sugalmazó darabossága olykor az esetlegesség nyoma. Ellenőrizhető tapasztalat, hogy a költői szöveg abban is különbözik a mindennapi és prózai beszédétől, hogy a nyelv magánhangzó anyagát arányos osztásban használja. Szöllősinél viszont az a, á, e, é, magánhangzók előfordulásának arány túlzott. 55–70 százalékos arányban fordul elő e négy magánhangzó, s nincs kedvünk ebből olyan következtetésre jutni, hogy Szöllősi hangszíne barnás és fehér, mint a szikkadt föld és a falusi házfalak színe. Ritmikája nehézkességét, rímei pongyolaságát se tudhatjuk be eredeti vonásának. Ha csak képeire figyelünk, verse valóban elű a prózai szövegtől, hangszínével visszarántja a verseit a szürkébe, egyhangúba és jelentéktelenbe. Versmondata nehézkes, ritmusa oktalan döccen, s ríme kong, s ha a képben nagyon költő is tud lenni, hangzásban, ritmusosságban megcáfolja költői tehetségét. Nem hordja ki a verset! Mennyi koraszülött, mennyi töredék! S mindig a könnyebb ellenállás irányában formálja a szöveget. Nyelvünk úgy zuhan az e, é hangzásba, mintha szakadékkba, s Szöllősi enged e hajlamnak, mert nincs türelme szinonimákat keresni. Aztán kijelenti, hogy mágikus világ ragyog. Nem ragyog, mert fehérlik, nem ragyog, mert barna. Nem ragyog, mert csak mondja. Mítoszi tarlóról beszél, elég volna a tarló, csak lenne mítoszi.

Baka István következő könyve azon múlik, hogy lesz-e elég verse; Szöllősi Zoltánt csillapítani szeretnénk. Ne csak írja, csinálja is meg a verset. Nála a kevesebb lesz több.

(Magvető Kiadó; Móra Ferenc Könyvkiadó)